

Parashas Beha'aloscha: The Bible According To Bechor Shor (and Other Ashkenazic Rishonim)

1 פרשת בשלח

ויסעו מאילם ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילם ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים.

ויילינו [ויילינו] כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר.

ויאמרו אליהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד יקוק בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב.

They moved on from Elim, and the entire community of Israel came to the Sin Desert, between Elim and Sinai. It was the 15th of the second month after they had left Egypt.

There in the desert, the entire Israelite community began to complain against Moses and Aaron.

The Israelites said to them, 'If only we had died by G-d's hand in Egypt! There at least we could sit by pots of meat and eat our fill of bread! But you had to bring us out to this desert, to kill the entire community by starvation!'

ויאמר יקוק אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתך אם לא.

והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה על אשר ילקטו יום יום.

ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל ערב וידעתם כי יקוק הוציא אתכם מארץ מצרים.

ובקר וראיתם את כבוד יקוק בשמעו את תלנתיכם על יקוק ונחנו מה כי תלינו [תלינו] עלינו.

ויאמר משה בתת יקוק לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע בשמע יקוק את תלנתיכם אשר אתם מלינם עליו ונחנו מה לא עלינו תלנתיכם כי על יקוק.

ויאמר משה אל אהרן אמר אל כל עדת בני ישראל קרבו לפני יקוק כי שמע את תלנתיכם.

והיה כדבר אהרן אל כל עדת בני ישראל ויפנו אל המדבר והנה כבוד יקוק נראה בענן.

G-d said to Moses, 'I will make bread rain down to you from the sky. The people will go out and gather enough for each day. I will test them to see whether or not they will keep My law.

On Friday, they will have to prepare what they bring home. It will be twice as much as they gather every other day.'

Moses and Aaron said to the Israelites, 'When evening comes, you will know that it was G-d who took you out of Egypt;

and in the morning, you will see G-d's glory. He has heard your complaints, which are against G-d. After all, what are we that you should complain against us?'

Moses said, 'In the evening, G-d will give you meat to eat, and in the morning, there will be enough bread to fill you up. G-d has heard your complaints, which you are actually addressing against Him. What are we? Your complaints are not against us, but against G-d!'

Moses said to Aaron, 'Tell the entire Israelite community to gather before G-d, for He has heard your complaints.'

When Aaron spoke to the entire Israelite community, they turned toward the desert. G-d's glory was visible in the clouds.

וַיְדַבֵּר יְקֹנֵק אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר.

שָׁמַעְתִּי אֶת תְּלִוּנַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבַר אֱלֹהִים לֵאמֹר בֵּין הָעֲרָבִים תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבִבְקָר תִּשְׁבְּעוּ לָחֶם וַיִּדְעַתֶּם כִּי אֲנִי יְקֹנֵק אֱלֹקֵיכֶם.

וַיְהִי בָעֶרֶב וַתַּעַל הַשָּׁלוּ וַתִּכַּס אֶת הַמַּחֲנֶה וּבִבְקָר הִיְתָה שֹׁכְבַת הַטֵּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה.

וַתַּעַל שֹׁכְבַת הַטֵּל וַהֲנֶה עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר דָּק מְחֻסָּפֵס דָּק כִּכְפַר עַל הָאָרֶץ.

וַיֵּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו מִן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מֶה הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלָּחֶם אֲשֶׁר נָתַן יְקֹנֵק לָכֶם לֵאכְלֹה.

זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְקֹנֵק לְקַטֹּו מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוּ עֹמֵר לְגִלְגֻלַּת מִסְפַּר נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לְאִשֶׁר בָּאֵהָלוּ תִקְחוּ.

וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמֵּרְבֵּה וְהַמְּעַיֵט.

וַיִּמְדוּ בְעֹמֶר וְלֹא הָעֲדִיף הַמֵּרְבֵּה וְהַמְּעַיֵט לֹא הִחְסִיר אִישׁ לְפִי אָכְלוּ לְקַטֹּו.¹

G-d spoke to Moses, saying

'I have heard the complaints of the Israelites. Speak to them and say, 'In the afternoon you will eat meat, and in the morning, you will have your fill of bread. You will then know that I am G-d your L-rd.'

That evening, a flock of quail came and covered the camp. Then in the morning, there was a layer of dew around the camp.

When the layer of dew evaporated, there were little grains all over the surface of the desert. It looked like fine frost on the ground.

The Israelites looked at it, and had no idea what it was. 'What is it?' they asked one another.

G-d's instructions are that each man shall take as much as he needs. There shall be an omer for each person, according to the number of people each man has in his tent.'

When the Israelites went to do this, some gathered more and some less.

But when they measured it with an omer, the one who had taken more did not have any extra, and the one who had taken less did not have too little. They had gathered exactly enough for each one to eat.²

2 פְּרִשְׁת בַּהֲעֵלְתָךְ

וַיְהִי הָעֶם כַּמֵּתְאֲנָנִים רַע בְּאַזְנֵי יְקֹנֵק וַיִּשְׁמַע יְקֹנֵק וַיַּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ יְקֹנֵק וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה.

וַיִּצְעַק הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל יְקֹנֵק וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ.

וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא תִבְעֵרָה כִּי בָעֵרָה בָּם אֵשׁ יְקֹנֵק.

וְהֵאֱסָפֶסֶף אֲשֶׁר בִּקְרָבוֹ הִתְאָוּוּ תִאָּוָה וַיִּשְׁבוּ וַיִּבְכוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֹאכְלֵנוּ בָשָׂר.

זָכְרָנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בַּמַּצְרַיִם חֲנָם אֶת הַקִּשְׁאִים וְאֶת הָאֲבֻטְחִים וְאֶת הַחֲצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׁוּמִים.

וַעֲתָה נִפְשָׁנוּ יִבְשֶׁה אֵין כֹּל בְּלִתִּי אֶל הַמֶּן עֵינֵינוּ.

וְהַמֶּן כִּזְרַע גֹּד הוּא וַעֲיֵנוּ כְּעֵין הַבְּדִלְחָ.

שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ וַטְחֲנוּ בְּרַחֲמִים אוֹ דָכוּ בַמִּדְכָה וּבִשְׁלוּ בַפְּרוֹר וַעֲשׂוּ אֹתוֹ עֲגוֹת וְהִיָּה טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד הַשָּׁמֶן.

וּבְקִרְדַּת הַטֵּל עַל הַמַּחֲנֶה לִילָה יֵרֵד הַמֶּן עָלֵינוּ.

וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בְּכֹה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ אִישׁ לְפִתְחָהּ אֵהָלוּ וַיַּחַר אֵף יְקֹנֵק מְאֹד וַיַּעֲיֵנִי מֹשֶׁה רַע.

ויאמר משה אל יקנוק למה הרעת לעבדך ולמה לא מציתי חן בעיניך לשום את משה כל העם הזה עלי.
האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האמן את הינק על האדמה אשר
נשבעת לאבותיו.

מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה.

לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני.

ואם ככה את עשה לי הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעת.

The people began to complain, and it was evil in G-d's ears. When G-d heard it, He displayed His anger, and G-d's fire flared out, consuming the edge of the camp.

The people cried out to Moses, and when Moses prayed to G-d, the fire died down.

He named the place 'Burning' (Tabh'erah), for G-d's fire had burned them.

The mixed multitude among [the Israelites] began to have strong cravings, and the Israelites once again began to weep. 'Who's going to give us some meat to eat?' they demanded.

'We fondly remember the fish that we could eat in Egypt at no cost, along with the cucumbers, melons, leeks, onions and garlic.

But now our spirits are dried up, with nothing but the manna before our eyes.'

The manna was like coriander seed with a pearl-like luster.

The people could simply go for a stroll and gather it. They would then grind it in a hand-mill or crush it in a mortar, cooking it in a pan and making it into cakes. It tasted like an oil wafer.

At night, when the dew would fall on the camp, the manna would descend on it.

Moses heard the people weeping with their families near the entrances of their tents. G-d became very angry, and Moses [also] considered it wrong.

'Why are You treating me so badly?' said Moses to G-d. 'Don't you like me any more? Why do You place such a burden upon me?

Was I [the woman] who was pregnant with this nation [in my belly?]. Did I give birth to them? But You told me that I must carry them in my bosom, as a nurse carries an infant [until we come] to the land that You swore to their ancestors.

'Where can I get enough meat to give all these people? They are whining to me to give them some meat to eat.

I cannot be responsible for this entire nation! It's too hard for me!

If You are going to do this to me, just do me a favor and kill me! Don't let me see myself get into such a terrible predicament.

ויאמר יקנוק אל משה אספה לי שבועים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד
והתיצבו שם עמך.

וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתני מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אותה לבדך.

ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בכיתם באוני יקנוק לאמר מי יאכלנו בשר כי טוב לנו במצרים ונתן יקנוק
לכם בשר ואכלתם.

לא יום אחד תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום.

עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא יען כי מאסתם את יקנוק אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה
יצאנו ממצרים.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רִגְלֵי הָעָם אֲשֶׁר אֲנִי בְּקִרְבוֹ וְאַתָּה אֹמְרֵת בְּשֵׁר אֲתָן לָהֶם וְאֶכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים.
הַצֵּאן וּבְקֶרֶךְ יִשְׁחַט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם אִם אֵת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֶף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם.

G-d said to Moses, 'Assemble seventy of Israel's elders - the ones you know to be the people's elders and leaders. Bring them to the Communion Tent, and let them stand there with you.

When I lower My essence and speak to you there, I will cause some of the spirit that you possess to emanate, and I will grant it to them. You will then not have to bear the responsibility all alone.

'Tell the people as follows: Prepare yourselves for tomorrow, for you will then have meat to eat. You have been whining in G-d's ears, saying, 'Who's going to give us some meat to eat? It was better for us in Egypt!'

Now G-d is going to give you meat, and you will have to eat it.

You will eat it not for one day, not for two days, not for five days, not for ten days, and not for twenty days.

But for a full month [you will eat it] until it is coming out of your nose and making you nauseated. This is because you rejected G-d [now that He] is among you, and you whined before Him, 'Why did we ever leave Egypt?'

Moses said, 'Here I am among 600,000 men on foot [alone], and You are saying that You will give them enough meat to eat for a full month!

Even if all the cattle and sheep were slaughtered, could there be enough for them? If all the fish in the sea were caught, would it be sufficient?'

וַיֹּאמֶר יְקֹנֶק אֶל מֹשֶׁה הֲיִדּוּ יְקֹנֶק תִּקְצֹר עִתָּהּ תִּרְאֶה הֲיִקְרָךְ דְּבָרֵי אִם לֹא.

וַיִּצָא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל הָעָם אֵת דְּבָרֵי יְקֹנֶק וַיֵּאָסֶף שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבֹת הָאֹהֶל.

וַיֵּרֶד יְקֹנֶק בְּעֵנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיֵּאָצֵּל מִן הַרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל שִׁבְעִים אִישׁ הַזִּקְנִים וַיְהִי כְּנוּחַ עֲלֵיהֶם הַרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יִסְפוּ.

וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּמַחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִידָד וַתִּנַּח עֲלֵיהֶם הַרוּחַ וַהֲמָה בְּכַתְּבִים וְלֹא יֵצְאוּ הָאֹהֶל וַיִּתְנַבְּאוּ בְּמַחֲנֶה.

וַיֵּרֶץ הַנֶּעֱרַר וַיַּגִּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֶלְדָּד וּמִידָד מִתְנַבְּאִים בְּמַחֲנֶה.

וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשְׁרַת מֹשֶׁה מִבְּחָרָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מֹשֶׁה כֹּלָאֵם.

וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הַמְקַנָּא אֹתָהּ לִי וּמִי יִתֵּן כָּל עַם יְהוָה נְבִיאִים כִּי יִתֵּן יְקֹנֶק אֵת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם.

וַיֵּאָסֶף מֹשֶׁה אֶל הַמַּחֲנֶה הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל.

וְרוּחַ נֹסֵעַ מֵאֵת יְקֹנֶק וַיִּגְזַו שְׁלֹוִים מִן הַיָּם וַיִּטַּשׁ עַל הַמַּחֲנֶה כְּדָרְךְ יוֹם כֹּה וּכְדָרְךְ יוֹם כֹּה סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה וּכְאֲמַתִּים עַל פְּנֵי הָאָרֶץ.

וַיִּקָּם הָעָם כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה וְכָל יוֹם הַמַּחֲרָת וַיֵּאָסְפוּ אֵת הַשְּׁלֹוִי הַמְּמַעִיט אֶסְפָּף עֲשָׂרָה חֲמָרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שְׂטוּחַ סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה.

הַבֶּשֶׂר עוֹדְנֵנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרָם יִפְרֹת וְאֵף יְקֹנֶק חָרָה בְּעַם וַיֵּד יְקֹנֶק בְּעַם מִכָּה רַבָּה מְאֹד.

וַיִּקְרָא אֵת שֵׁם הַמְּקוֹם הַהוּא קְבֻרוֹת הַתְּאֻנָּה כִּי שָׁם קָבְרוּ אֵת הָעָם הַמִּתְאֻוִים.

מִקְבֻרוֹת הַתְּאֻנָּה נֹסְעוּ הָעָם חֲצֹרוֹת וַיְהִיו בְּחֲצֹרוֹת.³

G-d said to Moses, 'Has My power then become limited? You will now see whether or not My word will come true!'

Moses went out and told the people what G-d had said. He gathered seventy of the people's elders, and stood them around the Tent.

G-d descended in the cloud, and spoke to [Moses]. He caused the spirit that had been imparted on [Moses] to emanate, and He bestowed it upon the seventy elders. When the spirit descended on them, they gained the gift of prophecy and did not lose it.

Two men remained in the camp, and the spirit [also] rested on them. The name of one was Eldad, and the name of the second was Medad. Although they were among those registered, they did not go out to the [Communion] Tent, but they spoke prophetically in the camp.

A young man ran to tell Moses. 'Eldad and Medad are speaking prophecy in the camp!' he announced.

Joshua son of Nun, Moses' chosen attendant, spoke up. 'My lord Moses,' he said. 'Stop them!'

'Are you jealous for my sake?' replied Moses. 'I only wish that all of G-d's people would have the gift of prophecy! Let G-d grant His spirit to them [all]!'

Moses then returned to the camp along with the elders of Israel.

G-d caused a wind to start blowing, sweeping quail up from the sea. They ran out of strength over the camp, and [were flying] only two cubits above the ground for the distance of a day's journey in each direction.

The people went about all that day, all night, and the entire next day, and gathered quail. Even those who got the least had gathered ten chomers. [The people] spread them out around the camp.

The meat was still between their teeth when [the people] began to die. G-d's anger was displayed against the people, and He struck them with an extremely severe plague.

[Moses] named the place 'Graves of Craving' (Kivroth HaTaavah), since it was in that place where they buried the people who had these cravings.

From Graves of Craving, the people traveled to Chatzeroth. They were to remain in Chatzeroth [longer than planned].⁴

3 בכור שור

ויהי בערב ותעל השליו. כדומה אני שזה שליו של בהעלותך אלא שאגב שדבר במן, דבר גם כן בשליו, תדע דאי ראה משה שבא להם שלו פעם אחת והספיקם, האיך יאמר: הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם.⁵

4 בבלי ערכין

תניא אמר ר' יהודה עשר נסיונות ניסו אבותינו להקב"ה שנים בים ושנים במים שנים במן שנים בשליו אחת בעגל ואחת במדבר פארן ...

It is taught in a *baraita* that **Rabbi Yehuda says: Our ancestors tried the Holy One, Blessed be He with ten trials: Two at the sea, and two with water, two with the manna, two with the quail, one with the golden calf, and one in the wilderness of Paran. ...**

שנים במים במרה וברפידים במרה דכתיב (שמות טו, כג) ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות וכתוב (שמות יז, ג) וילך העם על משה

The Gemara continues its list of the Jewish people's trials of G-d: **Two with water: One in Mara and**

⁴ [The Living Torah](#).

⁵ רבנו יוסף בכור שור שמות טז:יג. ובהערה שם: "כן דרכו לחבר כמו שעושה נדון הכאת האבן במי מריבה אחת עם זה שבבשלה: והכית בצור עיש"ה פלא ...".

one in **Rephidim**. The Jewish people tested G-d in **Mara** as it is written: “**And when they came to Mara, they could not drink** of the waters of Mara, for they were bitter. Therefore the name of it was called Mara” (Exodus 15:23), as Mara means bitter. **And it is written: “And the people murmured against Moses**, saying: What shall we drink?” (Exodus 15:24).

ברפידים דכתיב (שמות יז, א) ויחנו ברפידים ואין מים לשתות וכתיב (שמות יז, ב) וירב העם עם משה ...

The Jewish people also tested G-d in **Rephidim**, as it is written: “**And all the congregation of the children of Israel journeyed from the wilderness of Sin, by their stages, according to the commandment of the L-rd, and encamped in Rephidim; and there was no water for the people to drink**” (Exodus 17:1). **And it is written: “And the people fought with Moses**, and said: Give us water that we may drink. And Moses said to them: Why do you fight with me? Why do you test the L-rd?” (Exodus 17:2). ...

שנים בשליו ראשון ובשליו שני בשליו ראשון {שמות ט"ז:ג} בשבתכם על סיר הבשר

The Gemara continues its elucidation of the *baraita*: There were **two** trials relating to the quail, one was **on the first** occasion when the **quail** appeared, **and** the other **on the second** occasion the **quail** appeared. The Gemara clarifies: The trial **of the first quail** is described in the verse: “**And the children of Israel said to them: Would that we had died by the hand of the L-rd in the land of Egypt, when we sat by the meat pots**, when we ate bread to the full; for you have brought us into this wilderness, to kill this whole assembly with hunger” (Exodus 16:3). Immediately afterward the quail arrived, as the verse states: “**And it came to pass in the evening, that the quail came up, and covered the camp; and in the morning there was a layer of dew round about the camp**” (Exodus 16:13).

בשליו שני (במדבר יא, ד) והאספסוף אשר בקרב

The **second** trial of the **quail** is described in the verse: “**And the mixed multitude that was among them** desired; and the children of Israel also wept on their part, and said: Would that we were given meat to eat” (Numbers 11:4). Later the verse states: “**And there went forth a wind from the L-rd, and brought across quails from the sea and let them fall by the camp, about a day’s journey on this side and a day’s journey on the other side, round about the camp, and about two cubits above the face of the earth**” (Numbers 11:31).⁶

רש"י

בשליו ראשון. כשהתחיל המן לירד היה שליו יורד עמו כדכתיב (שמות טז) ויהי בערב ותעל השליו וגו' ובבקר היתה שכבת הטל וגו' ולאחר זמן מרובה התאוו יותר:⁷

תוספות

התאוו תאוה. פרש"י "התאוו יותר", משמע שלא פסק להם השליו (רש"י) והר"ר יוסף קרא פירש שפסק להם השליו ראשון והאספסוף אשר בקרב התאוו תאוה לפי שלא היה להם שליו וירד להם שליו שני:⁸

5 בכור שור

המנינים שכפרשיות כי תשא / פקודי ובמדבר

וזה פעם ראשונה שנמנו, כי ביציאת מצרים לא נמנו, כי מה שהוא אמר (שמות יב:לז) כשש מאות אלף רגלי", זה היה באומדן הדעת. תדע, דכתיב כשש מאות, ולא שש מאות, ולא פרט שם שום פרט, וכי איתרמי אם נימנו שלא היה שם פרט? ומה

6 ערכין טז.-:

7 רש"י שם.

8 תוספות שם.

שאמר באלה פקודי (שמות לח:כו) בקע לגלגולת מחצית השקל בשקל הקודש וגו' לשש מאות אלף זהו זה המנין שבכאן, אלא שאומר לשם כי מנין הכסף שהוצרך למשכן, זהו בקע לגלגולת מחצית השקל בשקל הקודש מניין הפקודים שבכאן, להראות חיבתן של ישראל דאיתרמי הכי, שאין לומר שני פעמים ולא פחתו ולא הותירו, אלא נראה שהם התנדבו כסף למשכן, כל אחד כפי נדבת לבו, ולא הוצרך אלא כזה המניין, וכשמנום ראו דהכי איתרמי, ונכתב לשם ל[ל]מדינו דהכי איתרמי, ...⁹

והם לא נמנו אלא לאחר שהוקם המשכן חדש אחד, כמו שמפורש במדבר סיני, וכאן מגיד לך שכסף מניין העדה עלה למאה ככר ואלף ושבע מאות וחמש ושבעים שקל כשמנה אותם, ואתרמי שבמנין זה היה מה שבצמצום הוצרך למשכן כמו שמפרש והולך, הכי קאמר קרא: וכסף פקודי העדה, כשמנה אותם משה על פי השכינה בחדש אחד משהוקם המשכן, כדכתוב הכא (שמות מ:יז): ויהי בחדש הראשון בשנה השנית [באחד] לחדש הוקם המשכן, ובמדבר סיני כתיב (א:א): באחד לחדש השני בשנה השנית, צוה הקב"ה למנותם, וקאמר הכא דכסף פקודי העדה כשמנאם עלה למאת ככר ואלף ושבע מאות ושבעים וחמשה שקל, וכן הוצרך למעשה המשכן, כדמפרש והולך, ומגיד לך דהכי איתרמי,

אלא דהא אינו נראה שנמנו שני פעמים, כיון שנמנו פעם אחת ועדיין עומדין באותו מניין, למה יחזור וימנם, ועוד שצריך לומר שמנין שנותם מתשרי, ומניין הפסוק מניסן, ועוד שצריך לומר שלא מת אחד מישראל מראש השנה ועד אייר, המקום יעמידם לחיים.¹⁰

הוצאת המים מהסלע בריפידים ובקדש

וקח את המטה. להכות בסלע,

לפי הנראה לי זהו מעשה שבויהי בשלח דכתיב ביה והכית בצור ויצאו אלא שלשם מספר איך פירנס הק' את ישראל במן ושליו ומים במדבר, ואחר כך כתב כל אחד במקומו. ותדע שאחד הוא זה המעשה ואותו, דהתם כתיב ויקרא שם המקום הזה מסה ומריבה, ובזאת הברכה הוא אומר על זה המעשה שהקפיד הק' על משה ואהרן אשר נסיתו במסה לריבהו על מי מריבה, אלמא דמעשה אחד הוא, ואף בכאן כתב המה מי מריבת מדבר צין והתם נמי כתיב ויסעו ... ממדבר סין, [ומה שלא פירש כאן פירש שם] שאמר לו הק' להכות בצור וכן דרך פרשיות הרבה שסותם דבריו במקום אחד ומפרש במקום אחר כגון פרשת מרגלים דכתיב במשנה תורה שאמרו בישראל נשלחה אנשים ובשלח לך לא פירש, וכן הרבה.¹¹

6 ר' יהודה החסיד

שימת אפרים לפני מנשה

וישם את אפרים לפני מנשה, פירש אבי לא על יעקב נאמר כי על משה. וישם משה את אפרים לפני מנשה בראש דגל, בעבור שיעקב אמר ואחיו הקטן יגדל ממנו. ויהושע כתבו, או אנשי כנסת הגדולה. שא"ת משה כתבו היה לו לומר, ואני שמתי את אפרים לפני מנשה כמו שיש אחרי כן, ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך.

ופירש אבי שמשם כתבו בשנת הארבעים, בעבור שמשם ידע שיעקב אמר אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, לכן נתתי לו לחצי שבת המנשה ממלכת עוג בבשן וכו'.

9 בכור שור תחילת במדבר. והנה בפענח רזא שם הביא דברים אלו, ושוב כתב: "ועיקר הפשט נראה לרבינו בכור שור כי על ידי בקע לגלגולת ידענו מנין ישראל בכללם במנין הראשון, שלכן לא כתיב התם רק כשש מאות וגו', אבל כאן מנו כל שבת ושבת לעצמו בפרטות כל דגל ודגל כדכתיב למשפחותם לבית אבותם שהם שני דברים אלו: "ולא הבנתי דברים אלו כלל, דלדעת בכור שור כפי שהוא בפנינו תיבות כשש מאות וגו' לא נאמרו על ידי מנין כלל, ועל ידי בקע לגלגולת שנתנו אחר כך אכן ידעו המספר המדויק. אולם האמת יורה דרכו שיש כאן טעות סופר, ובמקום "כשש מאות" צריך לומר "לשש מאות" וכמו שבאמת נמצא בציטוט בעלי התוספות את דברי בכור שור וכמו שנביא להלן, והכוונה לפרשת פקודי (שמות לח:כו) שאכן נכתב שם המספר המדויק אבל רק הכלל, ולא הפרטים של כל שבת ושבת. אולם מכל מקום צ"ע שלא נזכר כלום מזה בדברי הבכור שור שלפנינו.

גם בדעת זקנים מבעלי התוספות הביא כן מבכור שור: "אמר הרב בכור שור כי על ידי בקע לגלגולת דכי תשא נודע כללם דכל ישראל ביחד דכתיב התם לשש מאות וכאן מצינו כל שבת ושבת דגל לפני עצמו שנאמר למשפחותם לבית אבותם ובערבות מואב מונה את הנולדים מאלו סמוך לכניסה לארץ כי בהם לא היה איש מפקודי משה ואהרן:" (וכן הוא בתוספות על התורה).

ובהערה 4 בבכור שור כתב: "כה"ע בפענח רזא כאן, ומבואר שם בריוח עיי"ש. ובדעת זקנים ובשמו נזכר בשני המקומות אות אמת על הכתב יד." ולא העיר בכל זה.

10 בכור שור שמות לח:כתב.

11 בכור שור במדבר כ:ח-יב. ובחזקוני: "ודברתם אל הסלע. יש מפרשים ענין זה הוא הענין שנאמר בפרשת בשלח. ולא מילתא היא, שהרי מעשה הצור היה בחורב ומעשה הסלע הזה היה בקדש בקצה ארץ אדום:" ועיין עוד בכור שור במדבר כא:ג (בענין "חרמה").

אז ישיר ישראל את השירה הזאת, פירש מ"א [מורי אבי?] זהו הלל הגדול שלאחר שניצולו מסיחון ועוג, עברו נחל ארנון אז נעשה זה השיר. ובחומש היה כתיב, אלא שדוד המלך הסיר כל מזמורי יתמי של משה שבחומש, וחברן בספר תהילים.

עציון גבר

מאילת ומעציון גבר, וא"ת היאך באו לעציון גבר כמו שאומר באלה מסעי ויסעו מעציון גבר, והלא של אדום היה כדאמרינן בדברי הימים, ואז הלך שלמה לעציון גבר על שפת הים בארץ אדום. ואומר אבי שעציון גבר לא היה של אדום כ"א מלך אדום נשא מהטבאל בת מטרד והיא הכניסה לו את עציון גבר שמתוכה היו מביאין זהב מן מלכות ... זהו בת מי זהב, שהכניסה לו עיר שממנה הולכין במים עד הנהב. וזהו לא נעשה עדיין בימי משה כי אם לפני מלך לבני ישראל, פירוש קודם שמלך שאל אחרי כן. אבל בימי שלמה כבר נעשה. לכן כתבו בימי כנסת הגדולה בחומש, שלא תתמה איך בא עציון גבר לאדום כמו שכתוב בדברי הימים.¹²

7 ר' משה פיינשטיין

וכבר הביא באבן עזרא מאפיקורס אחד בשם יצחקי שאמר כי בימי יהושפט נכתבה זאת הפרשה. ומסיק האבן עזרא חלילה חלילה שהוא כמו שדבר על ימי יהושפט וספרו ראוי להישרף. ונמצא שכבר הוא דין פסוק מאבן עזרא שצריך לשרוף ספר כזה, ואיך נדפיס עתה מחדש ספרים אחרים בכפירה זו? וספר זה עוד גרע כי הרי הכופרים הרשעים זייפו זה בתוך ספר שנקרא על שם ר' יהודה החסיד, כדי להטעות את העולם בהסתה והדחה כזו שגם ריה"ח אמר זה. לכן פשוט שאסור להדפיס ספר זה. ועוד גרוע הוא מספרי מינים ששם המין המחבר כתוב עליו, שהרבה אפילו מפשרי העם לא יאמינו לזה. אבל כששם ריה"ח כתוב, יש לחוש שגם יותר יטעו ויעשו כופרים בתורה עי"ז. ולכן ברור שאסור באיסור היותר גדול דמחטיא את הרבים. ואני הייתי אומר שלא ידפיסו כלל אף לא הדברים האחרים כי אפשר לא נבדק היטב. ובפרט כי נעשה ספק גדול ממילא על כל הספר מי הוא מחברו. ואף אם נמצא שם איזה דבר שנמצא בשמו של ריה"ח בספרי הראשונים, אין ראיה על שאר הדברים מאחר שאיכא ריעותא גדולה כזה. ...

אחרי כתיב השיגו הספר ציוני של ר' מנחם ציוני, ומצאתי מה שמר פ' אמר לכם שמביא זה בשם ריה"ח, אבל זה אינו מתרץ כלום שוודאי הוא כפירה בתורה. ומי שיאמר זה, הוא כפירה בתורה וגם ענין גדוף על דוד המלך. ולא ידוע לנו בברור מי הוא ר' מנחם ציוני וכנראה שהעתיק מה שנמצא באיזה ספר על שם ריה"ח בלא עיון. ואני הייתי אומר שאסור למכור ולקנות גם ספר ציוני מאחר שנמצא דבר כפירה זו, וטוב לכתוב זה לגדולי א"י. ...

וא"כ בספר של אחד מרבותינו, שרשעים זייפו וכתבו שם כשהעתיקו את הספר דברי כפירה להטעות את העולם בכוונה, שיאמרו שהצדיק הגדול ח"ו כתב זה, שודאי אין לסמוך על מה שנוציא משם מה שראינו. דודאי אפשר שהרבה דברים לא ראינו לפום ריהטא. וצריך גם לבער ממש גם ע"י שרפה והוא זכות היותר גדול לרבנו ר' יהודה החסיד שלא יכשלו ע"י גדלו ושמו הטוב, יותר ממה שנקיים אף דברים הטובים שכתב הוא. דליכא שום חיוב ומצוה על האדם שילמוד ספרי כל רבותינו שהוא דבר שא"א במציאות לקיים, ללמוד כל הספרים. ויכול אדם ללמוד בספרים המפורסמים לטוב.

ומאחר שכבר נתפרסם בעוה"ר ספר המזויף הזה, אין לנו שוב מה לחוש להצניע הדבר. ויש לפרסם ספר הנדפס על החומש בשם ר' יהודה החסיד הוא מזויף וצריך לבערו מן העולם.

והנני ידידו מוקירו, משה פיינשטיין.¹³

8 ר' מנשה קליין

לפענ"ד יפה כיון מעכ"ת, וגם אני הקטן תמהתי כשראיתי דבר זה כי ספר הציוני הוא היה מגדולי המקובלים אשר סמכו עליו הן בהלכה והן בקבלה מגדולי האחרונים ז"ל. (כאן מצטט הרב קליין פוסקים אחדים שהסתמכו בפסקיהם על ספר הציוני) ... עכ"פ הציוני מקדמוני בעלי המקובלים וגדולי הפוסקים גאון וקדוש ה' ואשרי מי שזוכה להבינו ולחקרו וללמדו, וח"ו להוציא לע"ז על קדוש ה'. אבל האמת כי לא אאמין אשר דברים אלו יצאו מפי הגאון הרב משה פיינשטיין. אלא נראה לפי עניות דעתי שאיזה תלמיד טועה כתבו והכניסו בין מכתביו לאחר פטירתו, וידי זרים שלטו בו ותלה עצמו באילן גדול. גם כי לא אאמין שהגרמ"פ לא ראה ספר הציוני אשר מפורסם בעולם. וודאי שהגרמ"פ ז"ל ראה את ספר הציוני והמפרשים

12 הועתקו מפה. ועיין חגי משגב, על הקיצוניות: חסידי אשכנז, על מה שהיה ועל מה שקורה.

13 שם. ועיין ר' יהושע מונדשיין, ארבעה "תלמידים טועים" [אות ד']; השלטו ידי זרים בפי' ראשונים עה"ת? - פירוש רשב"ם לפר' בראשית [פורום אוצר החכמה].

המביאים דבריו, כי דברי השו"ע היו שגורים וסדורים לפניו כשולחן ערוך. אלא מי שהוא אחר הכניס בתשובותיו ושאר ליה מארי להאי אחר.

ובאמת כי לפי זה גם הכת"י של ר"י החסיד אין לרחקו ולגנזו, אלא כמ"ש (שבת י"ג ע"ב) ברם זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה. מה עשה העלו לו ג' מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשן. עיין רש"י. והכי נמי יש לישב שבעה נקיים ושלוש מאות גרבי שמן ולדרוש דברי רבינו יהודה החסיד ולא לגונזן. וב"ה עיינתי בדבריהם וראיתי שיש לפרשם לפי דרכו בקודש ע"פ ההלכה אלא שאין כאן מקומן. ומחמת שאין הזמן גרמא כעת יותר הנני לקצר בברכה בלב ונפש, מנשה הקטן¹⁴

9 ר' יהודה החסיד

טעם מצות סוכות

למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים. זכור אני שמורי אבי פירש לנו כי בסוכות בשנת הארבעים נאמר פסוק זה כשחננו בערבות מואב, והיו חונים בסוכות ומכבשים כרכים. והקב"ה ציוה במדבר סיני, ונתנת טעם כתב משה בשנת הארבעים, מה שצוה סוכות בעבור שהיה דעת הקב"ה להושיב אתכם בסוכות ולכבוש לכם כרכים, ושנת ארבעים קרוייה בטוב בהוציא אותם מארץ מצרים, וראייה מסיחון ועוג כתיב אשר הכה משה ובני ישראל בצאתם מארץ מצרים, ולא היה כי אם בשנת ארבעים.¹⁵

10 Prof. Marc Shapiro

In *The Limits of Orthodox Theology* I quoted the following comment of R. Bezalel Naor, who was quoting his teacher, the Gaon R. Shlomo Fisher of Jerusalem: "The truth, known to Torah scholars, is that Maimonides' formulation of the tenets of Jewish belief is far from universally accepted." ...

Getting back to R. Moshe [Feinstein], as is well known, he ruled that the Commentary of R. Yehudah he-Hasid was a forgery, as he could not imagine that a rishon would acknowledge that there were some post-Mosaic passages in the Torah. Only after my book appeared did Rabbi Naor tell me that the comment I quoted above in the name of R. Fisher was stated precisely with reference to R. Moshe's position on this issue. After R. Moshe banned R. Yehudah he-Hasid's Commentary, R. Fisher commented that R. Moshe assumes that R. Yehudah he-Hasid has to accept the Rambam's Principles, but in truth there were many disagreements with the Rambam, and R. Yehudah he-Hasid's position on Mosaic authorship is one of them. ...

One of the strange passages in R. Yehudah he-Hasid's Commentary is his assertion that the Hallel ha-Gadol (Psalm 136) was originally part of the Pentateuch and was later removed by David and placed in the Book of Psalms. In my book I note that this idea is also found in both R. Avigdor Katz (a rishon) and R. Menahem Zioni. I wrote: "Apparently, there was some tradition regarding this verse, the source and nature of which is unknown." After my book appeared, R. Yaakov Hayyim Sofer published his *Hadar Yaakov*, vol. 1. On page 39, he notes that in two works of R. Eleazar ben Judah of Worms (the Rokeah), he mentions that Hallel ha-Gadol was recited by the Israelites at the Red Sea, a notion that is not found in extant rabbinic literature. (In *Pesahim* 117a it states that they recited the regular Hallel.) In R. Eleazar's *Siddur*, p. 214, he cites *Seder Olam* as the source for this tradition. The editors refer the reader to *Seder Olam Rabbah*, yet nothing relevant appears there. Either R. Eleazar had a different version or he was referring to another book with this title. What is important for our purposes is that this tradition ties in with what is quoted by R. Yehudah he-Hasid and R. Avigdor Katz, even though the

14 שם. עיין יואב שורק, ככה מדברים: על תלמיד טועה ותיקון הגמור / ישראל ל', מוסף שבת – מקור ראשון.

15 פירוש ר' יהודה החסיד על התורה, ויקרא כג:מג, הועתק מפה ומחומש אוצר הראשונים ויקרא כג:מג, והאחרונים (אליה רבה ריש סימן תרכ"ה; שו"ת חת"ם סופר או"ח סימן קפ"ה ד"ה ומידי עברי) הביאו פירוש דומה מהרוקח, ובברכת שמעון וגן הרוקח העירו שאין ידוע המקור לפירוש זה, וש"לא נמצא פירוש זה במקור אחר ורבינו [הרוקח] היחיד שמביאו", ועכשיו שזכינו לאור פירוש ר"י החסיד, כתב נתגלה שהוא (רבו של הרוקח) המקור לפירוש זה.

Rokeah doesn't mention anything about this section being removed by David. Hopefully, more research into the writings of Ashkenazic rishonim will further illuminate matters.¹⁶

16 [Prof. Marc. B. Shapiro, Forgery and the Halakhic Process, The Seforim Blog](#), and cf. his [Post-Mosaic Additions to the Torah? The Seforim Blog](#) at length.